

„Be mertünk avatkozni saját belügyeinkbe”

Sinkovits Imre napjai, naplója, dokumentumai

I.

ÁDERLAPOK. Főiskolai éveinek befejezése előtt, 1951 áprilisában Sinkovits Imre további sorsának alakulását változatos szándékkal írott szakmai és politikai káderes sorok hangolták, alakították. Marton Endre, vizsgarendező tanár szerint: „Ideológiailag nem képzett. Munkához való viszonya jó. Igen tehetséges. Erőskezü környezetben nagyon sokat fejlődhet. Szakmailag komoly érték.” Ezen a napon, április 5-én Horvai István vizsgarendező tanár pedig így vélekedett: „Kimagasló tehetség. Ritka színész egyéniség, sokrétű alakító készséggel, mély emberábrázoló tehetséggel. Rendkívül könnyelműen fogja fel a munkát »mint akinek mindig sikere van«. Elsősorban tehetségére támaszkodik, de nem eléggé fejleszti, műveli azt. A gyakorlati próbákon viszont rendkívül elmélyülten dolgozik, és alakításaival eredményt ért el.” S amire Horvai István elméleti, ideológiai hiányosságként halványan utalt, azt Árkos Gyula „DISZ káderes” felerősítette: „Apja pincér volt. 1928-ban született. Érettségizett. 1947-ben jött a Főiskolára. Párttag volt. Mozgalmi munkát nem igen végez. Passzív. Képzetlen. Általában szakmai munkájában is lusta. Egy kicsit önelégült. Egy kis vidéki színészet jót tenne neki. Egyébként jóindulatú és becsületes ember” (1951. április 5). Különös, hogy a DISZ jellemrajzos pontatlanul tudta, mert Sinkovits Imre nem volt párttag, s mint a diplomára váró hallgató kérdőívében olvashatjuk: közéletiségét az ifjúsági szervezet pénztárosaként gyakorolta. Egyébiránt pedig rendszeresen járt a Rókus kápolnába imádkozni, különösképpen az 1933-ban, két és fél évesen elhunyt Jenőke öccsének lelki üdvéért. Intézményében tudtak hitéletéről. A negyvenes évek végének főiskolájáról ma is alig tudunk valamit, Sinkovits Imre nyilvánosan éppúgy nem beszélt róla, mint Mensáros László és mások sem. Mert Bacsó Péter, Kovács András, Jancsó Miklós, Fehér Imre (öngyilkos lett) folytonos lélektaposó műproli maszkabáljai uralták az intézmény légkörét. Baráti beszélgetések alkalmával a hetvenes-nyolcvanas években többször is felidéztek szorongásos emlékeiket, de közösen tudtuk: az Aczél György körébe tartozó személyek védettek annyira, hogy nincs az a szerkesztő, aki vállalta volna a nevezettek megfélemlítő akcióinak leírását és közlését. A főiskolai tanúk, sértettek és áldozatok, örök életre némán hordozták emlékeiket 1990 után is, mert hívó, megbocsátó lélekkel méltatlannak is érezték, hogy ifjúkori sérelmeiket belevegyítsék az általános szitkozódás légkörébe.

Gellért Endre főtanszakvezető tanár, a Nemzeti Színház főrendezője április 10-ei négyesorosában eldöntötte Sinkovits Imre további sorsát: „Nagy fantáziájú, kitűnő emberábrázoló. A legváltozatosabb szerepekben is élő, hiteles ember. Szépen beszél, jól mozog. Hibája, hogy hajlamos a feladatot könnyen venni és kész

megoldással jönni már az első próbákra. Pesti szerződésre javaslom, lehetőleg a Nemzeti Színházhoz és tanársegédnek a főiskolára.” Hidasi Sándorné, a főiskola tanulmányi osztályvezetője még ezen a napon elegyesen összegezte a fentebb idézett jellemzéseket. Elismerve tehetségét, felerősíti a világnézeti kifogásokat, de kénytelenségből mégis Gellért Endre véleményéhez igazodott: „Az elméleti tárgyakhoz a viszonya nem jó. Ő azt mondja azért, mert nehezen tanul. Szerintem azért, mert lusta, és lenézi az elméleti tárgyakat. Ideológiailag képzetlen, bár két éve tanul a Főiskolán marxizmust, kellő fejlődés nem mutatkozik nála. Osztálytársaihoz való viszonya felületes. Állandó jellegű mozgalmi munkát a Főiskolán nem végzett. Emberi fejlődésére nem voltak jó hatással korai és túlzott színházi szereplései, mert elbizakodott lett, a kritikát elfogadja, de nem igyekszik hibáin javítani. Pestre javaslom erőskezü rendező mellé. Főiskolára tanársegédnek javaslom.” Nagy Adorján elnökletével a vizsgabizottság „politikai felkészültség hiánya miatt” tanársegédnek ugyan nem ajánlotta Sinkovits Imrét, Gellért Endre mégis maga mellé vette. De az ifjú színésznek nem jelentett örömet, inkább kétségeket és szorongást, mert tanulni akart a legnagyobbak mellett. Különösen ragaszkodott a két Maklártyhoz és Bihari Józsefhez, hallgatta őket Härti néni büféjében, s leste őket a színpadon. A módszeres pedagógiai megbízatástól mindannyiunk Siki bácsija idősebb korában is ódzkodott; tapasztalhattam az 1990-es évek közepén, amikor nagy győzködésre a Nemzeti Akadémiáján speciálkollégiumot kezdett. Órákon át mesélt, s tanította a fiatalokat az öltözőben, a próbák szünetében, a büfében és előadás után a Gobbi Klubban, de az órarendi kötelezettség és módszeresség nyugtalanította, és kedvét apasztotta. Így történt már 1952-ben is; esztendei segédkezés után lemondott főiskolai megbízatásáról.

Személyi ívének tizedik pontjában, a „Milyen munkaterületen szeretne elhelyezkedni?” kérdésre háromszorosára növelve kézírását csak annyit írt: „Színház!” Felkiáltó jellel tehát; s a színházak között az első, a Nemzeti lett otthona. Magánéletében is változás következett; szívós, szív-szerelmes ragaszkodással harcolt azért, hogy Gombos Kati gyorsan engedjen érzelmeinek, és 1951 nyarán már házasemberként kezdte első évadát. Néhány hónappal később, 1952 telén Turcsányi István, a Nemzeti Színház személyzetise elégedetten jegyezte fel: „A kiosztott szerepeit elmélyülten tanulja. Kiemelkedő alakítása a *Viaduktban* [*Cach*, Vojtech darabja, bem.: 1951. X. 12.] pravoszláv munkásfiú szerepe, amit igen jól oldott meg. A *Warrenné mesterségében* [Shaw művének premierje: 1951. XII. 1.] Frank szerepében is jól ábrázolta a figurát. – A *Hamletben* Fortinbras szerepében kiválóan mozog, kellemes hangjával igen jó hatást kelt a színpadon. Józan életű, fiatal, fejlődőképes színész.”

Azt mondja Gombos Kati: Imre nem politizált, csak a szerepekkel és a színházzal foglalkozott; s természetesen a családdal, hiszen 1952 áprilisában már megszületett fiúk, András. Nagyon szűkösen éltek. Rádiózott és filmezett; a *Szabad Nép*-félórák nem élesítették pártos ambícióját, de az 1953-as enyhülés sem érintette meg. Templomba járt vasárnaponként, s őrizte magát és családját, mert szakmai és családi-emberi életbenmaradás vezette. Tehetsége idővel már bátorította is, és

csínyeket eszelt ki; a *Csongor és Tünde* egyik előadásán például csillagszórót szerelt maga- és ördögtársai farkára, és fényes tűzijátékkal toppantak színpadra. Többször késett, ezért az 1955. január 17-ei társulati ülésen Major megfeddte a „tehetséges fiatalember”-t; valójában a filmezés okozta sorozatos mulasztását, s egész havi fizetésének megvonására büntették. De ebből vita is támadt, mert Várkonyi be se ment, miatta elmaradt egy előadás, és csak félhavi gázsija bánta. A büntetés aránytalansága ellen Gombos Kati vétózott az igazgatónál, és Major félhavira mérsékelte a büntetést.

Az évadvégi társulati ülésen, 1955. május 16-án is Major beszédének egyik tárgya volt Sinkovits Imre: a *Tragédia* egyik előadásán, a római színben felfeküdt a ravatalra. Vélhető, nemcsak az előadáson, de Major feddő filippikájára is általános jókedv tört ki a társulat körében, mert az igazgató így fogalmazott: „Sinkovits Imre színházunk egyik komoly ígérete. Valamennyien szeretjük őt... Elvtársak ez egyáltalában nem humoros. Az a légkör rossz, ahol ilyesmi egyáltalán előfordulhat. Az ember szégyenli magát, hogy fiatal művészeknél ilyen fegyelmetlenség előfordulhat” (Magyar Országos Levéltár XXVI– J. 8/1955). Minthogy a direktor is csak hivatali tiszteben szégyenkezett, Sinkovits Imre kedvét aligha vette el a feddés, vagy a büntetés, hiszen Major is a csibészkedő rögtönzések fő mestere volt.

Régi és újkori darabokban, közöttük sok hitvány műben főként epizódokat és karikatúrába hajló alakokat formázott. Történelmi drámákban, például a *Bánk bán*-ban (1953. III. 15) vagy Illyés Gyula *Ozorai példájában* (1952. V. 22), a *Fáklya-lángban* (1952. XII. 12) s majd a *Dózsa Györgyben* (1956. I. 20) nem kapott szerepet, de Illyés farce-játékában a *Tűvé-tevőkben* a Völegényt, Csokonai *Karnyónéjában* Lipitlottyot alakította (a két játék bemutatója: 1953. V. 22). Filmes rangja is emelkedett. Előbb jellemfigurákat és percmészttette alkotások, például a *Teljes gőzzel* és az *Életjel* főszerepét alakította, de 1956-ban Ranódy László filmjében a Darvas József darabjából készült *Szakadék* tanítóját játszotta, amely Karlovy-Varyban a fesztiválon, az *Egy pikoló világgal* (Rendező: Máriássy Félix) megosztott első díjban részesült 1956 júliusában.

Évad végén, április 9-én négy epizódot játszott a *Tragédia* felújításában, április 28-án Fekete Gyula *Májusi felhők* című verses darabjában volt bemutatója a Kato-na József Színházban, s ugyancsak itt, június 9-én Gellért Endre rendezésében a Mikszáth dramatizálásban, a *Sipsirica* premierjén lépett fel. Berczeller Antal üzemigazgató a minisztériumnak küldött jelentésében 1956. június 8-án így összegezte Sinkovits Imre ötéves tagságát: „Nevezett egyike a legtehetségesebb fiatal művészeinknek. Szorgalma kötelességtudása, az a törekvése, hogy művészi feladatait magas színvonalon oldja meg, példás. Munkatársaihoz való viszonya jó, készségesen segíti őket, és ezért becsülik és szeretik. Politikai magatartása jó, de elméleti képzettségét fokozni kellene.”

OKTÓBERI SOROK. Az idézett káderlap is jelzi: az idő már mosolyogtatóan elkoptatta a minősítéseket; ami az 1950-es évek fordulóján még komoly eszmei ítéletet jelentett, az 1956-ban már éberológiai frázissá silányodott Sinkovits Imre

sorsában is. Mert ugyan milyen elméleti készültségű egy színész, amikor Sztanyiszlavszkij módszerének túlhajtása és az örökös szovjet példálózás már a paródiáig jutott a hazai színi életben? Ami pedig a politikai elmélyültséget illeti: a XX. kongresszus után épp elég nagy anarchia élt a honi bolsevik pártban, s hozzá már a Petőfi Kör is a hazugságra alapozott rendszer kórállapotát próbálta feltárni. Sinkovits Imre nem szerepelt azon a memorandumon, amelyet 1955 október 18-án a Központi Vezetőségnek címeztek, s a rangos személyek között, az írók, a filmek mellett a színháziak sorában a Nemzeti ismert művészei (Major Tamás, Oltó Magda, Mészáros Ági, Bessenyei Ferenc) is aláírtak, majd a legtöbb érintettel együtt visszavonattak (Gábor Miklós írja a *Sánta szabadságban*: róla és Ruttkai Éváról elfelejtkeztek, aláírásuk így érvényben maradt). A petíció az antidemokratikus vezetés és a szellemi, művészi életet bénító politika ellen tiltakozva hivatkozott Németh László *Galileijének* tiltására és *Az ember tragédiája* körüli tartós és méltatlan huzavonára is. (A *Galilei* szereposztása már 1955 februárjában elkészült, de a próbákat nem kezdhették meg.) Rákosi hívatta a Nemzeti delegációját, ám eredménye nem volt a disputának, idővel Bessenyei szereplése elhíresült, miszerint a találkozó végén a pártvezér nyájaskodott velük: játszának csak bátran, a Párt fogja a kezüket! Erre Bessenyei: „Rákosi elvtárs! Csak az egyiket, hogy a másikkal dolgozni tudjunk!”

Említettük, Sinkovits Imrét nem érintették meg a közéleti események, a XX. kongresszus hírére sem érzékenyült el, talán ezért nem vett részt a Petőfi Kör rendezvényein sem. Amely üléseit nyárra felfüggesztette, miközben Mikojan júliusi látogatása nyomán Rákosi véglegesen repült a hatalomból, helyére Gerő került, és Kádár is a legfelsőbb bizalom körébe jutott. Anyagiak híján nem utazott ama elhíresült hajóval, amelyen Gobbi Hilda szervezésében a művészvilág java kirándult Bécsbe július végén. Sinkovits Imre nyáron filmezett a később betiltott *Keserű igazságban*, aztán rokonlátogatóban Hódmezővásárhelyre utaztunk, majd az új évadra készülve a felújító próbákra járt be a Nemzetibe. A nyár végi, ősz eleji napokban azonban megmozdult benne az idő, s ezt egy barna, kemény kötésű 4 forint 10 filléres kockás füzet igazolja: az 1956-os őszi, töredékes naplóját tartalmazza. (Alább Sinkovits Imre sorait kurzívvál közöljük.) A második lap felső jobb oldalán ceruzával dátum olvasható: „*Budapest. 1956. okt. 3.*” – majd pedig a bevezető következik:

Naplót írni, de régen kellene! Immáron az idő behozhatatlan távolságba bagyta életem legszebb reményeit. „Verba volant, scripta moment.” E közmondás igazságát mi sem bizonyítja jobban, hogy hiányos memoriám, 6 évi latin tanulás teljesen elveszett, múltba tűnt anyagából mégis megőrizte az ante, apud, ad adversam társaságában, egy-két memoriter pár soros foszlánya között (aurea primo sata est, aetes que onidice nulla stb.) Fajj de, hogy mit jelent!? Nem tudom már. Ám itt egy másik, melynek igazsága ugyancsak bebizonyosodott, ha jobban a mélyére nézünk: „Inter arma! Silent musae” A fegyverek közt, hallgatnak a múzsák! Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint a napokban lezajlott író közgyűlés anyaga. No de bevezetőnek ennyi éppen elég, egy nem bestsellernek induló írás elé. Talán az lesz a legjobb, ha belevágunk, egyenesen a sűrűjébe, hogy is kezdtem, s ha újra kezdeném, másként csinálnám-e?

Az ősszel tehát már Sinkovits Imre is érezte az idő lélekmozdító erejét. Elsőbben nem úgy, hogy napi észleleteit, a politikai, színházi mindennapokat rögzítse, hanem a maga életével, sorsával, művészi hivatásával óhajtott szembesülni. Vallomásra s annál többre is, önvizsgálatra készült. Emlékezetét vizsgáztatja a bevezetőben, s ezt összegezve: latin tudásának kopását nyugtalanul konstatálja. Műveltségének, készültségének hiányát pendíti meg, azt tehát, hogy elégedetlen önmagával. S arra is érdemes figyelni, hogy nem a hangulat és a pillanat kényszerét érzi, hanem a készülődő művészember és a világ közötti feszültség sorsjele szólal meg benne, hiszen a fegyverek jelenlétében a műszak némaságát érezte. Vélhetjük, két esemény közvetlenül is írásra lendítette: az írószövetség szeptember 17-én kezdődött tanácskozása és a megújított vezetőség hangütése, továbbá a Színház és Filmművészeti Főiskolán napokon át tartó, s Csurka István vezetésével az október 1-jén záródó diákgyűlések híre is bátoríthatta arra, hogy tisztázza magában a közügy és a művészember kapcsolatát. Sinkovits Imre a szerepeknél és a színház dolgánál magasabbra és mélyebbre óhajtott tekinteni; előbb tehát a maga családi eredetének, múltjának és hivatásának a tisztázására készült. Feltűnő az is, hogy természetesen és szépen fogalmaz, átírás sem terheli bevezetőjét, mely a második lapon végződik. Folytatásként Göndöcs Lajos anyai ágú nagyapja sorsának elmondására új lapon indul a történettel.

Vas megyében egy özvegy apa sok gyermekével, nehezen birkózott meg a világháború teremtette nehézségekkel. A sors nem elégedett meg négy kis gyermeke korai halálával, fiatalon elragadta mellőle hűséges élete társát, sohse látott nagyanyját. De úgy látszik ez még mind kevés, megszedte dézsmáját a világháború is, elvitte a családtól a legnagyobb fiút, az apa büszkeségét, a kisváros egyik legszebb férfinát. Majd a nagylány vesztette el előbb a szem- s nem sokkal utóbb élte világát. A dús lombú nagy családból forradt törzsű, alig-alig árnyékot nyújtó csonka fa lett. Talán ennek köszönhető, hogy egy-egy megmaradt ága jobban bírta az élet viharát. Az egyik ág szépen fejlődött, szorgalmasan szívta magába a föld sóját, kitartha leveleit az eső felé. Szárazság, aszály idején, értette ág-testvéreit. Az özvegy apának sok öröme telt gyermekében.

Az október 3-án kezdett családi életrajz tovább nem folytatódik. Ha csak három nappal később előveszi, már aligha a családi krónikát írja tovább, hiszen október 6-án Rajk László újratemetése a politikai élet felszabadító, nagy eseményét jelentette. Ennek a napnak az estéjére jutott még egy közéletmozdító, művészitársadalmi esemény is: a József Attila Színházban bemutatták az addig anatómia alá helyezett *Szabadság-hegy* című darabot, amelyet Gáli József írt. A történelmi nap eseményét az is forrósította, hogy a premieren megjelent Nagy Imre és a börtönviselt Losonczy Géza. Sinkovits Imre naplójában három heti csönd után egy újabb lapon, némi okolással már új dátum olvasható:

1956. okt. 25.

Itt a napló megszakad!

1956. okt. 23 kedd, s az azt követő napok véres eseményei eltérítenek múltban időző gondolataimtól.

Kedden ½2 h. kijöttem a színbázból, s ott hallottam, hogy 4-kor a Bem szobornál tüntet az ifjúság nemzeti függetlenségünk mellett. Sorra jelennek meg az utcán az egye-

temi ifjúság sokszorosított felhívásai. Hírt adnak a tüntetésről, s pontokba foglalják az ifjúság követeléseit. (Ezekről, az ezt megelőző műegyetemi gyűlésről Szörényitől [Szörényi Éva, a Nemzeti tagja] hallottam, valamint a Szegedi DISZ kríziséről) A szí [itt ceruzáról tintára vált az írás]nház előtt elvonuló, MEFESZ táblát vivő és nemzeti színű zászlót lengető nagyobb csoporthoz csatlakoztam, s velük mentem a Petőfi térre. Itt már hatalmas tömeg töltötte meg a játszóteret s a Március 15. teret. Gellért Bandival és Benedek Andrissal [a Nemzeti Színház dramaturgja] találkoztam. Egy személykocsin Kuczka Péter robogott be, s közölte, hogy Piros belügyminiszter végül is (a 12 órai tilalom ellenére) engedélyezte a tüntetést. Oda szólt nekem, Imre, addig szavalj valamit! Egyszerre valami furcsa izgalom vett erőt rajtam. Ilyet még nem éreztem. Fölrohantam a lakásba! A gyerekek, akiket ekkor már hetek óta alig láttam, mert előző nap jöttek meg Vásárhelyről, éppen ebédeltek. – Kati a hír hallatára lázba jött – s mint régen '48-ban Laborfalvi Rózának – asszonyi kezei kokárdát tűztek kabátomra. Fölkaptam az Ady és a Petőfi kötetet, sietve megcsókoltam szereteteimet, s rohantam le a térre.

Ami történelmi asszociációban két kép is összefonódik Sinkovits Imre naplójában: Petőfinek felesége, Júlia varrta a kokárdát, Jókainak pedig este, a közönség kívánságára hirdetett ingyenes *Bánk bán* előadáson, amely végül el sem kezdődhetett, a közönséget csendesítendő, Jókai „felrontott” a színpadra, s ott Laborfalvi Róza saját kokárdáját tűzte Jókai mellére. Feljegyzésében nem említette Sinkovits Imre, de kései beszélgetéseiben elmondta, s Gombos Kati is megerősítette: két öltönye volt férjének: egyik, amelyikben esküdött, alkalmi, fellépő ruhaként folytatta életét, mellette pedig volt egy könnyebb, világos kasa öltönye. Petőfi téri lakásában az utóbbira váltotta hétköznapi öltözetét, s fehér ingéhez sötét nyakkendőt kötött, és sietett le, vissza a térre. Felesége – immár Marcsika is megszületett – a két kicsi gyermekkel követte, s a Belvárosi templom mellől figyelte-hallgatta Imruskáját. Aztán jó ideig nem találkoztak a bolydulásban. Olvassuk tovább a naplót!

Már ott álltam a szobor talapzatán, mikor még egyre áramlott a tömeg. Rövidesen megláttam a színi akadémia csoportját nemzeti zászló alatt. A fiúk felkiabáltak, hogy várjam meg őket. Lassan csend lett, s elkezdtem. Először Batsányi „A franciaországi változásokra”, majd a „Látó” című versét mondtam el, utána Petőfi „Feltámadott a tenger”-t, „Kutyák és farkasok dalát” s a forradalom versét: Ady Endre „Felszállott a páva. Végezetül a Nemzeti dalt! Megrázó volt, a több ez-

„Esküszünk, esküszünk...”

res tömeg velem együtt visszhangozta: *A magyarok Istenére esküszünk, esküszünk, rabok tovább nem leszünk!!!* Gyönyörű volt. Életemben ezt a csodálatos érzést még nem éreztem. Utána még felolvastam a MEFESz kiadványát és az egyetemisták pontjait. Majd ezek után elindult a tömeg, mi, a Színiakadémia (oda álltam a gyerekek közé) egy kis külön tömböt alkottunk még ekkor: a Váci utca sarkán magunk közé kaptuk Déry Tibort, s befordultunk az Apponyi térre. *Jelszavakat kiabáltunk: „Függetlenség, Szabadság! / Magyar–lengyel barátság!”; „Nem állunk meg félúton / Sztálinizmus pusztuljon!”; „Esküszünk, esküszünk!! / Rabok tovább nem leszünk!! „Akármilyen kedves vendég! / Tíz esztendő bőven elég!”*

Az iparművészek hatalmas lengyel címert vittek. Ahogy kiértünk a Bajcsy-Zsilinszky útra, futva érkezett az Akadémia felől két nyurga növendék sebtiben készített Kossuth-címert tartva fejük fölé. Kitört az ordítás: Kossuth címert akarunk! A tömeg egyre hatalmasabbra dagadt, az ablakokban sorra jelentek meg a nemzeti színű zászlók. Megállt a munka, a közlekedés leállt, könnyező, mámoros emberekkel lett tele az utca.

Aznap, október 23-án még játszott a Nemzeti Színház. De Sinkovits Imre műsorlapja, amely pirossal karikázta a játszó napokat és előadásait, kedden zöldet jelzett. A nagyszínházban délelőtt Major Tamás rendezésében Háy Gyula *Varró Gáspár igazsága* című darabjának főpróbája volt, péntekre hirdették a premiert – a mű azóta se került színpadra. Sinkovits Imre délelőtt a nagyszínházban Miller *Salemi boszorkányok* című darabjának olvasópróbáján vett részt. Naplójában nem említette, de később úgy emlékezett, hogy már a próba szünetében a színház melletti óra hirdető oszlopáról értesült a lengyelek iránti szolidaritási felvonulásról. Másfél órával később ½2-kor már a Keleti pályaudvar felől áramló tömeget látta, de aligha képzelte, hogy este a művészbejáró közelében már a ledöntött Sztálin-szobor romja hever. (Két héttel korábban itt egy szegényes öltözetű fiatal a Nemzeti mellett álló hírlapbódét felborította, és elvitte az összes Irodalmi Újságot.) Sinkovits Imre beállt a felvonulók közé, naplójában nem rögzítette azt az emléket, miszerint a Petőfi tér felé haladva, amikor a tömeg skandálta: „Nem állunk meg félúton, sztálinizmus pusztuljon!” ismerős intonációra figyelt fel, hátranézett: főiskolás társa volt, aki nyolc évvel ezelőtt raccsolva mást követelt: „Nem állunk meg félúton, hehakió pusztuljon...” Ó, hát persze, Bacsó Péter viszi megint a szólamot...

ESTE a Blaha Lujza téri épületben az *Ármány és szerelem* volt műsoron, a Katona József Színházban pedig a *Galilei* harmadik előadása következett. Bessenyei Ferencnek a *Szózat* elmondását követően a Bem térről ezért kellett távoznia, mert Németh László drámájának címszerepét játszotta, de Sinkovits Imre maradhatott. Bessenyei kérte, helyette folytassa a verseket. Arra már Bessenyei Ferenc sem emlékezett, de egy régi, Pataki Jenővel folytatott beszélgetésből tudom, s ezt megerősítette Breuer Ottó ügyelő is, hogy a *Galilei* II. felvonásában, a Niccolinivel való jelenet idején érkezett a hír: a Sztálin-szobrot ledöntötték! A III. felvonást már nem kezdték el, s az előadás félbeszakadt. 25-én csütörtökön, a keddi, 23-ai eseményekre visszaemlékező naplójában Sinkovits Imre már nem rögzítette Bem téri emlékeit sem, csak a nyolcvanas években baráti beszélgetésekben majd a nyil-

vánosság előtt is gyakran, legrészletesebben talán Ómolnár Miklós könyvében (*12 nap, amely...*) mondta el a részleteket. Több mint három évtized múltán az emlékezet persze tévedhet. Így például az említett dokumentumkönyvben azt olvashatjuk, hogy Batsányi verseit azért is mondta a Petőfi-szobornál, mert nemsokkal előtte Szokolay Sándor oratóriumának közreműködőjeként felkészült az említett versekre. Valójában Szokolay Sándor *A tűz márciusa* című zeneművét 1959 tavaszán mutatták be, amelyen az összekötő szöveget és Ady-verseket Sinkovits Imre mondta. Valószínűsíthetjük tehát, hogy Batsányi verseiről lakásán, öltözködés közben a történelmi pillanat ihlete döntött. A napló alapján tisztázhatjuk: a *Fényképek 1956* címmel az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára által 2006-ban kiadott értékes gyűjteményben (írta és összeállította: Müller Rolf és Sümegi György) a Bem téri felvétel aláírása pontatlan. Mert a képen már nem a *Nemzeti dal* mondja, hanem a MEFESZ kiáltványát ismerteti a hatalmas tömeggel. A kitűnő, sőt bravúros fotón (belügyes készítette?) jól látható: Sinkovits nem verset, hanem kézzel írt szöveget olvas, mert két hüvelykujjával a lapot a kezében tartott könyvekhez szorítja. Mint a naplójából kiderül, az ifjúság petícióját a versek után olvasta fel.

„Állítások vissza az egyetemek autonómiáját!” Sinkovits Imre a MEFESZ kiáltványát olvassa

Feljegyzéseiről Sinkovits Imre soha nem szólt családjának, de a kései interjúkban, baráti beszélgetések alkalmával sem. Alighanem elfeledkezett róla. Fájdalom, már nem szólíthatjuk őt, de azért kérdés marad: miért akadt el az októberi napló-írással?

Több okot is feltételezhetünk. Azon a felemelő keddi délutánon, az elkövetkezendő órákban sűrűsödtek élményei: a Bem-szobor talpazatára is felállt, de Besenyeyi kérését nem teljesíthette, mert az egyre hevülő tömeg már nem óhajtotta hallani se Petőfit, se Adyt, hanem a politikai szónokokra várt. Aztán a Bem térről a Fő utcán vonulva a Lánchídon át menetelt fiatalokkal a Parlamenthez, ahol az I-es kapu közelében állt meg. S itt, a kora estében érdekes fordulatot érzékelhetünk Sinkovits Imre szerepében. A nap eddigi óráiban, csatlakozva a tüntetéshez, azzal, hogy kérésre versmondást vállalt, inkább még a történések alakították, rendezték szerepét és életperceit, de az Országháznál önálló, cselekvő s a történelmi pillanatot alakító személyé formálódott. Amikor odaért, az ifjak küldöttsége bevitte az egyetemisták követeléseit, de nem tértek vissza, s a nép egyre erősebben nyugtalankodott. Csillapításukra, a filmekből és színpadról már ismerős színész a Parlament kapuján zörgetett, s a vizlató ablaknyíláson az őrt faggatta a küldöttség sorsáról. Válaszként az ÁVH-s katona nagyobbra nyitotta a résnyi likat, és Sinkovits Imre láthatta: a karhatalmisták csapata géppisztollyal és vízágyúval várja a benyomulókat. Kétségbeesetten kérte a kapu előtt zúgó embereket: ne törjék be az ajtót, mert „Vérfürdő lesz a vége!!”. Hatalmas orgánuma szinte kimerült a rendíthetetlen gyözködésben.

Pánik tört ki a tüntetők körében, mert híre terjedt, hogy ÁVH-s alakulatok érkeztek a rakpartra, s ekkor a véletlen is segítette Sinkovits Imrét, hogy cselekvő személyé emelkedjen: megpillantotta egykori cserkészcsapatának tagját, és feléledt benne az ifjúsági vezető. Valósággal parancsnoki eréllyel felszólította a nálánál hat-hét évvel fiatalabb társát, akit Dinónak neveztek, hogy néhány emberrel kutasza át a környéket, igaz-e a fenyegető hír? Kis idő múlva a csapat visszaérkezett, s közölte az öregcserkész: „Siki bá! Tisztelettel jelentem, nincsenek ávósok a környéken. No, ezzel sikerült némiképp lecsillapítani az embereket” – emlékezett harminchárom év múltán. Lám, annyi év után a történelmi pillanat a cserkészlet rendjét visszaállította vezető és vezetett kapcsolatában, ami egyben azt is jelentette, hogy a tüntető sokadalom is elfogadta szövetségüket. Olyannyira, hogy Erdei Ferenc feleségének, a fiatalok sorsát felderítendő, a tömeg bizalmából Majláth Jolán kíséreteként bejutott a Parlamentbe.

AZÉRT SEM FOLYTATTA októberi krónikáját Sinkovits Imre, mert a forradalmi este olyan hevült állapotokat teremtett benne, hogy még két nap múltán sem látta, nem láthatta az események rendjét, alakulását. „A Parlamentben szédelegtem. Életemben először jártam ott, kapkodtam a levegőt. Kézről kézre adtak, végül egy szobában megtaláltam a diákküldöttséget” – idézte emlékét évtizedekkel később. Küldetése voltaképp befejeződött, de őt már a hely és a történelem megigézte. Másra bízta a megnyugtató hír jelentését a Parlament előtt nyugtalankodó népnek, ő az épületben maradt, s az események fő sodrába került. Nagy Imre értesítésén tanakodtak, de

hogy időt nyerjenek, kérték, szavaljon a téren összegyűlt tengernyi gyülekezetnek. S akit kora délután még ünnepeltek, este a Parlament ablakából kilógatva, két asztali lámpával megvilágítva már megbukott. A *Fölszállott a pávát* jelentette be, de az általános fütty és kiabálás elnémította, hiába hivatkozott délutáni, Petőfi téri szerepére. Mondta volna a *Nemzeti dal* is, de az se kellett. Petőfivel is kudarcot szenvedett, az emberek már csak Nagy Imrét akarták hallani.

A költőt és a versmondót elnyelte a tömeg hangulata, de a történelmi pillanatnak a hétköznapi emberre szüksége volt Sinkovits Imrében. Politikusok, írók, ismerősök, ismeretlenek országközi forgatagában, huszonnyolc évesen alighanem ő lehetett a legfiatalabb. A *Feledhetetlen 1919* című, Sztálin és Lenin barátságát glorifikáló szovjet darabban egy titkárt alakított. Most az élet osztott rá titkári szerepet: a magyar forradalom induló pillanataiban valaki kezébe adta Nagy Imre telefonszámát, tárcsázza, s hívja a Parlamentbe! Kétszer is a feleségével beszélt, mert a politikus már útban volt. Titkárkodásának másik eseményeként pedig asztali olvasólámpával ő világította meg Nagy Imrét, amikor a forradalmi sokadalomhoz beszélt. Alant guggolva keservesen tapasztalta és sokszor emlegette: a várvárt politikus beszéde kevésnek mutatkozott. A kudarcos szónoklatot követően egy újabb, megrázó élmény érte. Láthatta, hogy egy rögtönzött tanácskozáson Veres Péter haragra lobbant, amikor a régi rend elvtársai milyen pökhendien viselkednek s lecsürhézik a térre gyűlt embereket. Aztán megérkezett a hír a Rádió előtti vérontásról, s újabb hökkenet a lelkes forradalmárban: a pártvezetők, Nagy Imre is, átvonultak az Akadémia utcai székházba, ezzel egyidejűleg az egyetemistákkal őt is egy szobába zárták, vagyis háziőrizetbe került, s csak éjfélutáni szabadulhatott.

Megszakad Sinkovits Imre naplója nemcsak azért, mert kábult fáradtságában ideje sem volt tisztázni az események menetét, hiszen 23-án este Katika nem érkezett haza, ezért megszállottan kereste a városban, még a hullaházba is elment. S mint Banovich Tamás filmrendező, aki kamerával végigkísérte a forradalom eseményeit, egy régi találkozásunk alkalmával elmondta (1988-ban), virradatig Sinkovits Imrével beszélgetett az Astoriában. Másnap kijárási tilalmat rendeltek el, otthon maradt, s délelőtt telefonon végre megnyugtató hír érkezett: Katika a események kényszerében a Múzeum körút és a Bródy Sándor utca sarkán álló házban, egy baráti családnál éjszakázott. Csak harmadnap, 25-én találkozottak.

Említettük, az október 23-ai nap első óráiról való emlékeit 25-én vetette papírra, de a késétségből következő töredezettségben súlyosabb okot is feltételezhetünk: a véres csütörtök ez a nap, amelynek a rettenetéről az események tragikus perceit követően azonnali értesült katonai szolgálatot teljesítő sógorától. Gombos Katika ma is láttatóan idézi arcát: „Imre elfehéredett, és nem tudott beszélni.” Azon az estén, a félelemben és bizonytalanságban az elsüllyed 23-ai órák emlékével ugyan remélhette-e, hogy megújul a világ, felszállhat-e a páva, és rabságából szegénylegényként szabadulhat-e a nemzet?

NAPOK-LAPOK. Az eszmélés és a tápázkodás napjai következtek a véres csütörtök után. Gerő rádióbeszédére felhívó röplap, sztrájkfelhívások, egyetemi

petíciók, a Legfőbb Ügyészség Forradalmi Bizottságának hirdeteménye, stencilezett versek, az orvos- és az agráregyetem testületeinek határozatai sokszorosítva... – Sinkovits Imre hagyatéka az októberi napok sajtójának és röpiratainak gazdag anyagát őrzi. Ami azt is jelzi, hogy naplóírás helyett módszeresen gyűjtötte a dokumentumokat, hogy az óránként, naponként folytonosan változó politikai, hadászati eseményeket figyelemmel kísérje. Azt mondja felesége: alig-alig beszéltek ezekben a feszült és megrendítő napokban. Feljegyzéseit és jegyzeteit is megőrizte, amelyek az elkövetkezendő napok, hetek közéleti üléseinek, tanácskozásainak gondolatait, kérdéseit, tennivalóit egy-egy mondatban, szóban vagy pontokba szedve felidézik. Az újságok alig-alig tudósítottak a Nemzetiben és a budapesti színházakban folyó eseményekről, pedig a társulatok ülészetek, hangolódtak, szerveződtek. Sinkovits Imre hagyatékában megmaradt gépelt cédula arra utal, hogy a Nemzeti Színház Forradalmi Bizottságának előkészületei október 27-én megkezdődtek. Művészek és műszakiak, összesen tizennégy név szerepel a listán, s hogy ceruzával jelölte a jelenlevő és a távollevő személyeket, feltételezteti, hogy az ülés előkészítésén komolyan dolgozott. Hét színész és hét műszaki, illetve adminisztratív dolgozó nevét olvashatjuk a Bessenyei Ferencsel kezdődő cédulán, s arról is értesülhetünk, hogy a színészek közül Juhász József, a műszakiak sorában pedig Tamási János (súgó) betegsége folytán hiányzott a 27-ei gyűlésről. Október 29-én 15 óra 33 perckor a Kossuth Rádióban Mészáros Ági nyilatkozott: „Ebben az országban csak úgy élhetünk, ha mi magyarok magunk intézzük sorsunkat. Ezt csak abban az esetben tudjuk, ha a szovjet csapatok elhagyják hazánkat. Az elmúlt években annyi ígéretet kaptunk, amiből semmi sem lett. Hiszek benne, hogy ezúttal az ígéret nem marad üres szó. Én a magam részéről csak akkor fogok tovább dolgozni, ha ez az ígéret a legközelebbi napokban valóra válik.”

Az október 30-ai nap fordulat a forradalom történetében. Nagy Imre a Kossuth Rádióban bejelentette a többpártrendszer és a koalíciós kormányzás lehetőségét, ezt követően néhány perccel elhangzott az adó történelmi beismerése, amelyet Örkény István fogalmazott: „Hazudott éjjel, hazudott nappal, hazudott minden hullámhosszon”, amely egyben új szellemet is ígért, mert néhány órával korábban megalakult a Szabad Kossuth Rádió szerkesztőbizottsága. A Nemzeti társulatának október 30-ai üléséről a lapok némi ellentmondással tudósítottak. Egy bizonyos: Major Tamás hivatalosan távozott a színház éléről. A *Kis Újság* úgy tudatta (november 2), hogy Major közölte Gellért Endre és Marton lemondását is, de ez nem pontos. Raksányi Gellért álláspontja valószínűsíthető: a Nemzeti Forradalmi Bizottmánya elvi határozatában megszüntette a főrendezői posztokat. Ami nem Gellért Endre menesztését, hanem a régi vezetési szerkezeti felbontását jelentette.

Major Tamás személye színházon belül és kívül erős kommunista elkötelezettséget is jelképezett. Valójában Major 1953 után már az új széljárás szerint igyekezett navigálni a Nemzeti hajóját, amit a táguló és frissülő műsorrend (Déry szatirikus műve, a *Talpsimogató*, Madách *Tragédiája*, Lorca *Bernarda háza*) is igazol. Kende István minisztériumi osztályvezető 1955. május 12-én Rákosinak írta a Nemzeti helyzetéről

szóló feljegyzésében: „Alapvetően felelőse a színházi hangulatnak, a párt-államellenes légkörének a színház igazgatója, Major Tamás elvtárs. Kiemelkedő tehetsége mellett egyike a terület méregkeverőinek.” Major a felső pártvezetésben és a minisztériumban folyó elszánt ideológiai harcban már a megújulás fuvallatait követte, s ezért írta alá a Központi Vezetőségnek címzett petíciót is.

1956. október 30-án jogilag tehát megszakadt Major Tamás 1945–1962 közötti, a hivatalos iratokban és a lexikonokban jelzett folytonossága. Távozott Pongrácz Gabriella párttitkár is, akinek férje, Kovács András, később rendező, akkor a Filmgyár vezető dramaturgi beosztásáról mondott le. A *Kis Újság* szerint az október 30-ai gyűlés óhaja szerint a tanács döntött Berczeller Antal felmentéséről, továbbá Lurián Mária gazdasági vezető és Major Tamás titkárságának elbocsátásáról is, élén Kovács Alizzal, aki általános közviszoly kíséretében dolgozott, mert elvakultan szolgálta igazgatóját. A 30-ai társulati ülés, amelyen a Néphadsereg Színház és a Madách együttese is részt vett, a *Magyar Nemzet* híradása (31-ei szám) szerint az említett jelöltek hivatalossá váltak, a színészek nevét a napilap is közölte, mely szerint Bessenyei Ferenc, Juhász József, Somogyvári Pál (tévesen Somogyvári Rudolfot írt), Sinkovits Imre, Raksányi Gellért, Szörényi Éva és Hindi Sándor alkotta a Nemzeti Forradalmi Bizottságát. Az *Igazság* aznapi (30-ai), vélhetően esti kiadása szerint a jelenlevők kimondták: „nem folytatják munkájukat, míg szovjet csapat van Magyarországon. Küzdenek mindennemű restauráció ellen. Nem dolgoznak, míg megnyugtató módon fel nem oszlatják az ÁVH-t, és felelősségre nem vonják a bűnösöket, s nem biztosul a Szovjetunióval való teljes egyenlőségen alapuló független viszony.” A gyűlésen Ladányi Ferenc, akit a színházi életben Rákosi hadnagyaként is emlegettek, önvádoló szavakkal kért bocsánatot. Kállai Ferenc emlékezése szerint Juhász József erre reflektált: „hogy az anyád úristenit, ne vetközz le itt nekünk, hagyd a fenébe a komédiázást”. Pataki Jenő arra emlékezett, hogy Juhász József remélte felszólalásában: a hazugság kora befejeződött. Szörényi Éva a felvételek rádióbeli letiltását követelte, amivel Mészáros Ági nyilatkozatát voltaképpen kiterjesztette a rádióra is. Ezen a gyűlésen Illyés Gyula is szót kért, aki az *Igazság* tudósítása szerint „elvek helyett tényeket követelt. Köszöni a helytálló magyarságnak, hogy tetteikkel visszaadták az egész nép jövőbe vetett hitét.” Raksányi Gellért megerősítve az újság híradását, fél évszázad múltán is szó szerint idézi Illyést: „Ma visszanyertem hitem a magyarságban.”

Október 30-án délben a művészek a Nemzetiből átsétáltak a Fészek Klubba, hogy a szövetség új vezetését megválasszák. Ide, a Kertész utcához kötődő történet, amelynek több változata ismeretes. Sinkovits Imre emlékezete szerint: egy kis küldöttséggel a minisztériumba igyekezett, s Major is velük tartott. A Kertész utcában egy ismeretlen megállította őket: „Maguk ezzel a szarral hajlandók együtt mutatkozni?”, majd leköpte. Majornak szeme se rebbent: „Imre! Akkor is jó színházat fogunk csinálni!” A történet kísértetiesen hasonlít Kállai Ferenc emlékezéséhez. Kállai Ferenc szerint, aki Bessenyeivel és Majorral haladt a Kertész utcában, szembe jött velük egy asszony, s megszólította őket: „Maguk ezzel a szélhámossal karonfogva járnak? És leköpte Major, csak úgy csurgott róla a köpet. Jó tíz métert ment még vele, majd letörölte.” Sin-

kovits és Kállai is a Kertész utcába helyezik az eseményt, amely jelzi: Major közutálata a valóság fölé emelkedetten a színházi folklór mintapéldája is. Mert Sinkovits szerint a Major-epizód talán későbbi napon (?) a Fészekből a minisztériumba tartó úton történt. Kállai Ferenc változata inkább valószínűsíthető a Nemzeti és a Fészek Klub közötti útvonalra. Úgy látja a mából Kállai: „Onnantól kezdve elmúlt a Major kivert kutya magatartása, üszkös kemény lett, és azt érezte, hogy történjen bármi, ő kommunista.” Ha viszont igaz az, miszerint késve érkezett Sinkovits Imre a Fészekbe, eleve nem tarthatott Kállaiékkal, az is elképzelhető, hogy Majort kétszer is atrocitás érte a forradalom napjaiban, mert mérhetetlen gyűlölet övezte személyét, de Sinkovits élménye későbből való.

Major Tamás szuggesztíója persze erősen élt a társulatban. Bessenyei arra emlékezett, hogy a Parlamentbe hívták, kérve: az ott működő Kossuth Rádióban a harc beszűntetésére szólítsa fel a forradalmárokat. Azt válaszolta: csak akkor megy, ha Majort megtalálják. Keresték, de hiába, így Bessenyei is otthon maradt. Azt Őze Lajostól tudom, katonai szolgálatot teljesített, s egy társával Major lakására ment, és átmenekítették egy ismerőshöz, s egy ideig ott rejtőzött. (Major felesége, Beck Judit a helyet is közölte *A színjátékos életei* című kötetben: Laczkovich Piroskánál laktak napokig. Őze pedig őrizte a lakásukat.) Major eltűnésének napjait eddig nem sikerült tisztázni. Berék Kati sok pontatlanságot és valótlanságot is tartalmazó *Tájékpé magammal* című könyve szerint október 26-án a Parlamentből sugárzott Kossuth Rádióban Major még verseket mondott, de november 3-ára már úgy emlékszik, hogy Major „bujkált”, akárcsak Gobbi Hilda. Akinek emlékiratában (*Közben*. Szépirodalmi K., 1982) pedig szava sincs 1956-ról. Mások későbbre helyezik Major eltűnésének napjait. Ha viszont Bessenyei emlékezetét követjük, akkor inkább az október 27–30-a közötti időpont valószínűsíthető.

A Fészek Klubban a Magyar Színház- és Filmművészeti Szövetség forradalmi vezetőségét is megválasztották október 30-án, közöttük Darvas Iván, Pécsi Sándor, Szakács Miklós, Molnár Tibor, Lukács Miklós, Palló Imre, Bessenyei Ferenc és Sinkovits Imre is szerepelt a testületben. Egy későbbi, 1956. november 19-én kelt címlista valamennyi budapesti színház, főiskola, a vidéki színházak továbbá a szerződés nélküli színészek delegáltjait tartalmazza, közöttük Szóts István és Rodriguez Endre a filmgyárat képviselte a szövetség forradalmi bizottságában. Azt nem a korabeli lapokból tudjuk, hanem Sinkovits Imre 1989-es emlékezésében mondta el, biciklivel közlekedett ugyan, de mindkét gyűlésről elkésett, így amikor megérkezett, már tudatták vele a kollégák bizalmát és közösségi megbízatását. A Fészekből Sinkovits már hivatalos személyként loholt Gáli József után, aki törekeny testén lógó géppisztollyal sietett Simon Zsuzsának, a Főiskola sokak által retteget rektorának leváltására. Gáli József harciasságát már a Rákóczi úton leszerelte, majd az iskolai gyűlésen ő jelentette be a változást: a szövetség forradalmi bizottságának Simon Zsuzsát felmentette. Hogy a forradalom eltiprása után Simon Zsuzsa a kollektív döntést miként fordította Sinkovits Imre elleni gyűlölködő vádaskodássá, az a művész életének további fejezetéhez tartozik. Lengyel György, aki akkor a főiskola elsőéves rendezőhallgatója volt, éppen arra emlékszik, hogy Sin-

kovits Imre belépve a nagyterembe Simon Zsuzsához ment, és „nagyon kedvesen, kifejezetten gyöngéden beszélt vele”. Alighanem erről a főiskolai találkozásiról való a művészek az a feljegyzése, amely a cselekvés szempontjaira utal. Ezek szerint egy háromtagú direktórium felállítása került szóba, amelyben három tanár és két diák felelősségi körébe rendelte az intézményt. S a további tisztázandó feladatként jelölte: mely tanárok igen, kik nem maradhatnak az intézményben. További kérdések, amelyek Sinkovits Imre jegyzetében, a gyűlés kérdéseit, felszólalásának irányát (?) jelzik: 2./ *tantárgyak*, 3./ *diákszálló*, 4./ *csatlakozni a E. F. D. B.-hez*, 5./ *Országos elvek, ne szóródjunk szét*. Pontosíthatjuk Sinkovits emlékezetét, mert Lengyel György feljegyzése szerint november 1-jén rendezték a gyűlést. Így az *Egyetemi Ifjúság* című lap csak a november 4-ei számából értesít arról, hogy a szövetség forradalmi bizottmánya „tudomásul vette” Simon Zsuzsa főigazgató lemondását, s felmentette tanári tisztéből Both Bélát, Horvai Istvánt, Keleti Mártont, Ráday Imrét. S intézkedett arról is, hogy a korábban méltatlanul eltávolított tanárok visszatérjenek az intézetbe. 1989-es emlékezésében azt is olvashatjuk, hogy Gellért Endre rektori kinevezésének hírére is vitte, de ennek nincs nyoma a korabeli sajtóban. Az viszont bizonyos, hogy továbbiakban a főiskolai forradalmi testület üléseit Gyárfás Miklós határozottan, tisztességesen szervezte és irányította, s „olyan hevülettel élt, ahogyan később soha nem láttam” – emlékezett Lengyel György. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában őrzött „Cyrano fedőnevű ügynök szerint Gyárfás „egyik előkészítője az ellenforradalmi légkör megteremtőinek” (M-17376-os dosszié; Harangozó Szilveszter 1958. aug. 14-ei jelentése).

„Ne szóródjunk szét”, vallotta Sinkovits Imre, amely egész életének vezető eszméjévé és cselekvő gondolatává nemesedett. De ugyan mire volt ereje és lehetősége a forradalom napjaiban? A család összetartását az jelentette, hogy a Régiposta és a Galamb utcában órákat sorban állt kenyérért, tejért, krumpliért. Az éjszakák testi-lelki összekapaszkodásban, jobbára szótlánul, az ébrenlét és az álom határán imbolyogva teltek.

Azt mondja Raksányi Gellért, hogy a Bizottság tagjai minden nap bejártak a színházba, a Nemzeti ügyeit a Katona József Színházban beszélték meg, de Sinkovits Imrének a szövetségben is folyamatosan dolga volt; amolyan titkári feladatot töltött be. Fodor András naplója (*Ezer este Fülep Lajossal*) említi: november 3-án délelőtt a Nemzeti előtt ölekezett össze a színház művészeivel. Ha tehetette, s némi nyugalom ült a városra, átkerekedett Óbudára, a Zápor utcába is, hogy szüleit, továbbá Kati és Laci húgát is meglátogassa. A gyűjtemény egy különös dokumentumot is őriz: az *Irodalmi Újság* november 2-i számának első oldalát, ahol a *Lábhoz tett fegyverrel* című vezércikket vélhetően szerzője, Pálóczi Horváth György korigálta. Abból következtethetünk, hogy Sinkovits mondta valahol a Petőfi-verset, hogy az első oldal felső szegletébe tördelt *Ismét magyar lett a magyar...* sorait a művész jól ismert ceruzás jelzetei, tagolásai cifrázzák. Valószínűsíthető, hogy Sinkovits nem egyedül lépett fel, mert keze írásával ceruzával jegyzett mondat is olvasható a Petőfi-vers mellett, amely egy műsor konferansziéjának tűnik: *Illyés Gy. 1950-ben írott versét Szakáts M. mondja el*. S ez az adat csaknem teljes biztonsággal igazolja, hogy Sinkovits Imre együtt szerepelt

Szakács Miklóssal. De fellépésük helyszíne után tovább nyomozhatunk! Cyrano M-15474-es dossziéjában Bessenyei Ferencről írott jelentésében a Nemzeti Színház 1957. februári soproni vendéggjátékára utalva írja: „...volt, hogy irodalmi műsort adtak elő, így az *általam rádióban elmondott Illyés-verset is szavalták...*” (kiemelés tőlem – A. L.). Valóban, Kállai Ferenc a soproni vendégszereplésen mondta az *Egy mondat...*-ot, tehát Cyrano (Szakács Miklós) maga vallja be rádiós szereplését. Ami pedig összeköthető Sinkovits Imrének az *Irodalmi Újság* szélére írott jegyzetével, ilyenképpen képzeljük: előbb kollégáját, Szakács Miklóst jelentette be, aki kezében az *Irodalmi Újság* 3. oldalának korrektúrapéldányából felolvasta az *Egy mondat...*-ot, majd az Illyés-vers után Sinkovits következett Petőfi költeményével. A hetilapban a Petőfi-vers alá Németh László felemelő írását tördelték, amelynek címét mára a „baloldali” párt fellengzős jelszóvá közönyösítette: *Emelkedő nemzet*. „A felelősség szorítását” említette Németh a történelem óráiban, és Sinkovits Imre is hasonlóképp érzett; művésztársait szolgálta a legnehezebb órákban. November 2-án a szövetség forradalmi bizottságának kiáltványát 10 óra 50 perckor Szakács Miklós és Molnár Tibor olvasta fel a Magyar Rádióban. „Jóllehet sorozatosan felszólítottak és kértek bennünket a Rádióban való szereplésre, mi ezt mindmostanáig megtagadtuk” – hangzott el a nyilatkozatban, melynek további részében üdvözölték az ország semlegességének kimondását, s „a fegyelem és a béke minden áron megőrzése és a munka” fontosságát hangsúlyozták. „Nincs belharc, a nemzet egységes” – zárult a röpirat. Amit Sinkovits Imre Petőfivel úgy mondott: „Ismét magyar lett a magyar, / A síkra állt vitézül, / És a világ, a nagy világ, / Csodákat látni készül!”

De a csodák idejét ekkor már csak órákban mérhettük.

AZ OMLÁS NAPJÁN, november 4-én hajnalban az egyre erősödő ágyúzaj a ház lakóit a pincébe futamította, így a Sinkovits családot is. „Félelem nem, hanem döbbenet telepedett ránk”, emlékszik Gombos Kati. Fel-feljártak a lakásba, de a napok jó részét lenn töltötték. Akkor nem járt be a színházba, de nyomaszották a kétségek: ebben az összeomlottságban ugyan mi lesz a színészek, a színházak dolga? Miközben megfogadták, hogy amíg a szovjetek el nem hagyják az országot, nem lépnek színpadra! A szovjetek pedig nem mentek, hanem jöttek, sőt özönlöttek. A művész emlékezésében felidézi egy parlamentbeli látogatását, Gács Lászlónál, a Rádió elnökénél. Gombos Kati pontosít: férje többször is járt ott, első alkalommal együtt, késő este, talán éjszaka, a kijárási tilalom kockázatos óráiban kaputól, kapuig lopakodva jutottak el a Parlamenthez, s a kiskatona könnyen beengedte őket. Senki nem bízta meg őket, de szakmai és közösségi nyugtalansággal kérdezték: mire számíthatnak? Gács szobájában szalmazsák volt, s gyertya világított, kedvesen fogadta a hivatlan látogatókat. Kezét tördelve a jobb napokat csak reménylette. Egy másik alkalommal Gács Lászlótól küldöttséggel a Házból kilépve Sinkovits Imre Illyés Gyulával találkozott. Beszélgetésekben sokszor felidézte a képet: a Kossuth teret szovjet páncélosok karéjozták. Illyés odalépett hozzá, s átölelte: „Ne félj! Nincs elveszve az a nemzet, amelynek ilyen ifjúsága van!”

(Folytatjuk)